

Schaf privébezit niet af, maar verdeel het gelijk, en over meer mensen

Reijer Passchier

Terecht waarschuwde Willem Schinkel [in NRC begin deze maand](#) dat een kleine minderheid bereid is het leven op aarde te vernietigen om zijn eigendom en militaire macht uit te breiden. Maar door zijn onjuiste begrip van eigendom, zijn gebrek aan aandacht voor het belang van *checks and balances* en aan oog voor de fundamentele implicaties van de industriële revolutie, ruilt hij het ene totalitarisme in voor het andere.

Reijer Passchier is als hoogleraar digitalisering en de democratische rechtsstaat verbonden aan de Open Universiteit en docent staatsrecht aan de Universiteit Leiden.

Neem allereerst eigendom. Dat is [het recht](#) van een eigenaar om exclusief over bepaalde zaken te beschikken. Daarbij kan het gaan om gebruikersgoederen, zoals kleding of een eigen huis. Maar die categorie is relatief onbelangrijk. Echt belangrijke objecten van eigendom – die met maatschappelijke impact en macht – zijn kapitaalgoederen: al het niet-menselijke dat bijdraagt aan de productie van verkoopbare goederen en diensten, waaronder gereedschappen, machines, grond, bouwwerken, aandelen en octrooien.

Kapitaaleigendom is op dit moment inderdaad, zoals Schinkel stelt, [in veel te hoge mate geconcentreerd](#) in handen van enkele zeer grote bedrijven en hun mega-aandeelhouders. Daardoor is kapitaaleigendom nauwelijks meer te reguleren met het oog op publieke belangen, vloeien de baten van kapitaal maar beperkt terug naar de samenleving en hebben de meeste mensen nauwelijks zeggenschap over wat er met kapitaal gebeurt. De enorme, disproportionele lobby's en mediamacht die deze economische oligarchie voortbrengt, laat ook steeds minder heel van de politieke democratie. Puur streven naar winst, groei en macht voor een kleine groep is wat overblijft. Kijk maar naar [Big Tech](#).

Naar de staten

Maar met de formele afschaffing van eigendom, zoals Schinkel voorstelt, is het feitelijk nog niet verdwenen. In Schinkels model kunnen er twee dingen gebeuren. Optie één is dat kapitaal van iedereen wordt, en dus eigenlijk van niemand. Dat zou waarschijnlijk enorme verwaarlozing en dus collectieve armoede met zich meebrengen. Zoals Aristoteles immers al wist: hoe minder persoonlijke betrokkenheid individuen hebben bij hulpbronnen, hoe minder goed die worden onderhouden.

Een andere mogelijke uitkomst van Schinkels voorstel is dat privaat eigendom verschuift naar staten. Daarmee vallen we echter van de regen in de drup. Nu al zijn staten zó groot dat zij, net als zeer grote bedrijven, grotendeels aan constitutionele beheersing ontsnappen. Wie of wat kan garanderen dat Schinkels nóg veel grotere socialistische eco-staat zijn macht wél goed gebruikt?

Verder gaat Schinkel er kennelijk van uit dat arbeid ook in de toekomst de leidende productiefactor blijft. Hij wil de maatschappij immers inrichten naar het aloude adagium dat „eenieder niet wordt betaald naar zijn machtspositie, maar naar zijn inspanningen”.

Met die focus op arbeid gaat Schinkel er echter aan voorbij dat de nog altijd voortdurende industriële revolutie arbeid allang in [het defensief](#) heeft gedrukt. Volgens sommige schattingen produceerden moderne machines (en dus kapitaal) al in de jaren 70 negentig procent van de welvaart. Machines zijn tegenwoordig zo actief, productief en krachtig dat zij van kapitaal een eigenstandige, zo niet dominante productiefactor hebben gemaakt.

Herverdelingsmodel

Alleen bij gratie van enorme overheidsinterventies blijft arbeid overeind, zij het op grotendeels kunstmatige wijze. Daarbij is ongeveer de helft van de bevolking in meer of mindere mate [afhankelijk van een uitkering](#).

De vraag is hoelang dit sociaal-liberale, op arbeid gebaseerde herverdelingsmodel nog houdbaar is. Het is inefficiënt (machines kunnen arbeid vaak missen als kiespijn), het is bureaucratisch (de overheid intervenueert steeds met enorme hoeveelheden wetten, plannen en investeringen, maar slaat daarmee onherroepelijk de plank mis; niemand kan immers in de toekomst kijken) en het is ecologisch onhoudbaar (kapitaal blijft zich immers concentreren en accumuleren in handen van enkelen, waardoor voor de vele niet-eigenaren van kapitaal steeds weer nieuwe werkgelegenheid moet worden gecreëerd en forse economische groei dus noodzakelijk blijft, ook al gaat die ten koste van milieu en klimaat).

Door digitalisering en AI neemt deze ontwikkeling een [nóg hogere vlucht](#). AI automatiseert immers niet alleen spierkracht, maar ook cognitieve vaardigheden. Bovendien kunnen digitale machines ook in toenemende mate [vanuit de ruimte](#) draaien, bijvoorbeeld via internetsatellieten of datacenters in een baan om de aarde. Dat maakt het nóg moeilijker voor overheden om invloed uit te oefenen op de herverdeling van hun opbrengsten.

Niet-eigenaren van kapitaal – op dit moment de meesten van ons – staan dus structureel zwakker en zwakker. Toch stelt Schinkel in die situatie voor dat mensen ook hun laatste eigendom afwerpen. Maar wat blijft er in die ‘franciscaanse armoede’ nog van hun rechtspositie over? Waar moeten zij van leven?

De ‘werkelijke democratie’ die Schinkel voor zich ziet, vraagt niet om de afschaffing van privaat eigendom, maar juist om een verbreding en spreiding daarvan. In verband met het klimaat, sociale rechtvaardigheid en rechtsstatelijkheid zou in onze kapitaalintensieve samenleving juist iederéén substantieel en individueel kapitaaleigenaar moeten worden.

Minder concentratie, meer gelijkheid

Wat is daarvoor nodig? Allereerst dat extreme rijkdom [verboden](#) wordt en monopolies daadkrachtig worden bestreden. Beide sluiten immers anderen van privaat kapitaaleigendom uit en verstikken de economische dynamiek. Financiële instrumenten om iedereen kapitaaleigenaar te laten worden bestaan al sinds de jaren 50 – ook de [Europese energietransitie](#) bouwt daar gedeeltelijk op voort.

In een industriële samenleving is privaat eigendom uiteindelijk het enige instituut dat de politieke vrijheden en rechten van het individu kan beschermen en kan zorgen voor een efficiënte en evenwichtige herverdeling van de baten van machines. Met minder concentratie en meer gelijkheid kan eigendom ook eindelijk weer in het algemene belang worden gereguleerd, geheel conform het klassieke rechtsbeginsel dat private eigendomsrechten niet mogen worden uitgeoefend op manieren die andere mensen, hun eigendom of het algemeen welzijn van de samenleving schaden.

Díe traditie – van ‘universeel’ en ingebed kapitalisme – is waar we op terug moeten vallen. Alleen dan kunnen we onze economie, technologie, democratie en leefomgeving eindelijk duurzaam met elkaar laten resoneren.

Maak NRC jouw voorkeursbron op Google

Bij Google kan je nu zelf aangeven welke nieuwsbronnen jij vaker wil zien in je zoekresultaten. [Meer informatie](#)

[Kies NRC als voorkeursbron](#) Melding voorkeursbron sluiten